

PATRIMONIUL SFÂNTULUI PETRU, REGATUL MAGHIAR ȘI DECRETALA *INTELLECTO* – DESPRE INALIENABILITATEA TERITORIULUI UNUI REGAT SUPUS ROMEI

Alexandru-Mihai Mărieș*

Abstract: *The study examines the relationships of subordination between the Roman Church and the medieval Christian kingdoms – England, Sicily, and Hungary – through the lens of the doctrine of inalienability, whereby territories under the jurisdiction of the Holy See could not be alienated or governed without papal approval. Grounded in the decretal *Intellecto* issued by Pope Honorius III in 1225, the article explores how the Church employed coronation oaths imbued with provisions of canon law and feudal principles to assert its supremacy over monarchs. At the core of the analysis lies the case of the Hungarian kingdom, where King Andrew II's violation of his coronation oath through the concessions of the Golden Bull (1222) prompted papal intervention to safeguard the integrity of the *iura regalia*. Comparatively, the transformation of England into a papal fief (1213) under Innocent III and the subordination of Sicily through tense relations with Frederick II, followed by the establishment of the Angevin dynasty, illustrate the coherent application of this doctrine. The theocratic period spanning the pontificates of Innocent III, Honorius III, and Gregory IX highlights the adaptation of feudal concepts (*beneficium propter officium* transformed into *officium propter beneficium*) to redefine kingship as a ministry subordinate to the Church. The decretal *Intellecto* does not innovate but reinforces a pre-existing papal strategy, providing a significant precedent for vassalage relationships in medieval Europe and demonstrating the Roman Church's efficacy in maintaining control over Christianitas.*

Keywords: Roman Church, Kingdom of Hungary, Inalienability, Hierocracy, Decretal *Intellecto*, Oath, Vassalage.

Colecția documentară relativă la Transilvania găzduiește în primul său volum *Documente privind Istoria României (DIR)*, seria C, *Transilvania (1075-1250)* un monument juridic de excepție – decretala *Intellecto* –, emisă de papa Honoriu al III-lea, care constituie și nucleul catalizator al acestui studiu. Destul de izolată în istoriografia acestei părți din Europa, decretala ne permite să explorăm o altfel de perspectivă asupra relațiilor

* Doctorand în cadrul școlii doctorale „Istorie. Civilizație. Cultură”, Facultatea de Istorie-Filosofie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca; e-mail: alexandru.maries@ubbcluj.ro

„Anuarul Institutului de Istorie «G. Barițiu». Series Historica”, tom LXIV, 2025, Supliment nr. 1, p. 91-113.

dintre Biserica Romană și regatele din *Christianitas* decât cea frecventată livresc. Deși *Intellecto* servește drept fundament al cercetării noastre, intenționăm să depășim o abordare strict izolată, propunând o interpretare a semnificației sale mai largi, relativă nu doar la regatul maghiar ci la încarnarea doctrinei inalienabilității pentru toate teritoriile revendicate juridic și doctrinar de către Biserica Romană.

Valoarea decretalei pentru înțelegerea rolului Bisericii Romane ca stăpână *de jure* a regatelor creștine rezidă în claritatea și concizia cu care Papa Honoriu al III-lea articulează poziția papală, în contextul încălcării jurământului de încoronare de către regele maghiar Andrei al II-lea, exact în perioada când începe penetrarea mai mult sau mai puțin sistematică în țesutul teritorial transilvan.

Perioada decretalei *Intellecto* este prin excelență perioada hierocrației, un concept pe care trebuie să îl asumăm istoriografic pentru a putea surprinde cheia de înțelegere a ceea ce se întâmplă în acest răstimp. Ce înseamnă epoca hierocrației? Potrivit istoriografiei din ultima jumătate de secol, în acest interval cronologic Biserica Romană își manifestă acut tendințele de subordonare a temporalului și inițiază noi proceduri abile de subsumare a imperiului¹.

Modificări în raporturile cu secolarul evului mediu sunt aduse prin adaptarea Bisericii, a sistemului legal (*utrumque ius*) și a doctrinei eclesiastice la sistemului beneficiar feudal și la relația de vasalitate, odată cu asumarea interpretării conceptului de *fidelitas* în interiorul exercitării de papă a oficiului de succesori al lui Petru, dar și de interpret al regalității lui Hristos. Expresia *beneficium propter officium* exemplifică această adaptare a bisericii la feudalitate în momentul în care devine *officium propter beneficium*².

Aparenta schimbare a topicii din *beneficium propter officium* în *officium propter beneficium* este cheia de înțelegere pentru sistemul de guvernare a epocii medievale în ceea ce privește, în cazul nostru, regele în relație cu regatul său. Acesta este sâmburele juridic al decretalei *Intellecto*, în interpretarea că **regele este susținut de moștenirea sa, de beneficiul său, dar, cu toate acestea, el nu are nici un drept de proprietate asupra beneficiului**. Regele devine astfel un simplu

¹ Șerban Turcuș, *Monarhia Pontificală Clasică – Principii ecclesiologice și realități instituționale*, „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, Series Historica, 38–39, 1999–2000, p. 9.

² Gabriel Le Bras, *Institutions ecclésiastiques de la Chrétienté médiévale*, I, cărțile II–VI, Paris, Bloud & Gay, 1964, p. 283–284.

gestionar al unei posesiuni care nu-i aparține de drept³. Statutul de servitute derivă din stabilirea unor jurăminte, asumate de persoana care acoperă oficiul regal, cărora li se atribuie caracterul de practică standard. Este o evoluție obișnuită pentru această perioadă a monarhiei pontificale, a segmentului hierocratic din istoria Scaunului Apostolic.

În cadrul analizei noastre asupra raporturilor de dependență angajate de regatele creștine față de Sfântul Scaun, dorim să discutăm despre cazurile regatului englez, regatului sicilian/napoletan și cel al regatului maghiar prin prisma decretalei *Intellecto*. Datorită implicării Sfântului Scaun încă de la debutul configurării regatelor în cadrul sau în asociere cu Imperiul, subordonarea celor trei constă într-un proces mult mai intim și solemn. Perioada pontificatelor lui Inocențiu al III-lea, Honoriu al III-lea și Grigore al IX-lea constituie intervalul temporal în care conturarea raporturilor de dependență ale regatelor față de Sfântul Scaun este trăsătura omniprezentă a politicii pontifilor și implicit a Bisericii Romane. Sub veghea vicarului lui Hristos, Curia romană reprezintă instrumentul cel mai eficient în propagarea plenitudinii puterii⁴ pontifului roman, realizată prin dispozițiile de drept canonic și pusă în practică de legați și aparatul ierarhic⁵.

În secolele XI-XII întreaga ecclesiologie a Bisericii Romane este răsfrântă asupra funcționării Creștinătății. Asumarea atributelor imperiale de către pontifii romani de la Grigore al VII-lea încoace, înzestrarea feudală a modului de administrare din cadrul monarhiei pontificale și conturarea fenomenului cruciat ca armată permanentă a Creștinătății sunt premisele guvernării ecleziastice care, prin persoana pontifului, se poziționează deasupra lumii materiale și într-o poziție „subceleastă”.

Biserica Romană este *mater omnium ecclesiarum*, iar coeziunea sferei laice cu cea ecleziastică este cuprinsă în formula *universalis ecclesia* care semnifică, în timpul pontificatului lui Inocențiu al III-lea, „totalitatea corpului lui Christos în cer și pe pământ, dar și biserica așa

³ *Ibidem*, p. 284–285.

⁴ Despre *plenitudo potestatis* suntem informați că termenul exista încă din Evul Mediu timpuriu, dar acesta este infuzat cu însemnătatea pe care o are în perioada hierocrației abia în secolul al XII-lea, momentul înfloririi jurisprudenței canonice; Kenneth Pennington, *Law, Legislative Authority, and Theories of Government, 1150–1300*, în vol. *The Cambridge History of Medieval Political Thought c. 350 – c. 1450*, (ed.) J.H. Burns, Cambridge, Cambridge University Press, 1988, p. 433.

⁵ Acest *frutto medievale*, așa cum îl descrie Paolo Grossi în *L'Ordine giuridico medievale*, Roma, Editura Laterza, 1995, p. 110.

cum există ea pe pământ, ansamblul bisericilor locale și/sau totalitatea creștinilor care există concret, distribuiți și grupați în *provinciae, gentes, regna*, fiecare guvernată de șeful ei”⁶. Două exemple clare, analizate și dezbătute în istoriografia universală⁷, sunt jurămintele de încoronare a regilor, dar și jurămintele de numire în scaunul episcopal. Așa cum scoate în evidență istoricul Ernst Kantorowicz, administrarea ecleziastică a Bisericii Romane a fost încărcată cu practici feudale în perioada ulterioară reformei din secolul al XI-lea.

În conformitate cu viziunea Sfântului Scaun, multe dintre teritoriile creștinătății sunt încadrate în Patrimoniul Sfântului Petru. Prin această dependență, doctrinar-juridică, Biserica Romană își legitima prezența și implicarea în sistemul administrativ-teritorial al regatului în prelungirea efortului misionaro-evangelizator. Pretenția de obediență față de Biserica Romană și a succesorului lui Petru, în rolul său de *caput ecclesiae*, pe care o invocă pontifii în raporturile cu laicul este doar o conturare și mai evidentă a principiilor monarhiei papale consolidată în perioada hierocrației. Implicarea papilor în sfera temporală se va accentua în secolul al XIII-lea o dată cu pontificatul lui Inocențiu al III-lea⁸.

În cazul regatului englez transformarea definitivă a acestuia, *de iure* și *de facto*, într-un fief papal va avea loc în anul 1213 în timpul regelui Ioan fără Țară și al papei Inocențiu al III-lea. În perioada vacanței scaunului arhiepiscopal de Canterbury, papa Inocențiu al III-lea îl desemnează titular pe Stephan Langton. Decizia papei a fost contestată de regele Ioan, deoarece monarhul își dorea o persoană devotată lui. Acțiunea celui ce ocupa ministerul regal englez a fost evaluată mai degrabă ca o nesăbuintă decât drept o acțiune justificată de voința regelui și drepturile acestuia.

Lothar de Segni, prin regele Franței, a exercitat presiunea necesară asupra regelui Ioan care va accepta în anul 1213 ca Anglia și Irlanda să

⁶ Yves Congar, *L’Eglise, de Saint Augustin à l’époque moderne*, Paris, 1970, p. 193. Apud. Șerban Turcuș, *Varia Catholica: studii de istorie și ecclesiologie*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, p. 22–23.

⁷ Ernst H. Kantorowicz, *Inalienability: A Note on Canonical Practice and the English Coronation Oath in the Thirteenth Century*, Cambridge, „Speculum”, vol. 29, nr. 3, 1954; Katarina Štulrajterová, *The Non-alienation Clause in the Hungarian and English Coronation Oaths: A Justified or Unjustified Papal Assumption ?*, „Bulletin of Medieval Canon Law”, New Series, Vol. 29. 2011.

⁸ Robert Louis Benson, *Plenitudo Potestatis: Evolution of a formula from Gregory IV to Gratian*, „Studia Gratiana”, vol. 14, 1967, p. 193–217.

fie încadrate juridic drept fiefuri papale⁹. Potrivit unor pasaje relevante din diploma emisă în anul 1213¹⁰, regele englez admite: „[...] Deoarece am ofensat pe Dumnezeu și pe mama noastră, sfânta Biserică, în multe privințe, și, prin urmare, suntem cunoscuți ca având mare nevoie de mila divină, și nefiind în stare să oferim ceva vrednic pentru a împlini satisfacția datorată lui Dumnezeu și Bisericii, decât să ne considerăm pe noi înșine și regatele noastre, dorind să ne smerim pentru Cel care S-a smerit pentru noi până la moarte, prin inspirația harului Sfântului Duh, fără a fi constrânși de forță sau mânați de frică, ci din buna și spontana noastră voință, precum și cu sfatul comun al baronilor noștri, oferim și acordăm liber lui Dumnezeu și sfinților Săi apostoli Petru și Pavel, și sfintei Biserici Romane, mama noastră, și domnului nostru Papa Inocențiu și succesorilor săi catolici, întregul regat al Angliei și întregul regat al Irlandei, cu toate drepturile și pertinențele lor, pentru iertarea păcatelor noastre și ale întregului nostru neam, atât pentru cei vii, cât și pentru cei morți”.

Se observă facil că în prima parte a diplomei, mai precis în *arenga*¹¹, se prezintă justificarea realizării acestui act. Sunt relevate motivele pentru care regele Ioan se închină pe sine însuși și regatul său ierarhiei transmundane, al cărui curator este Biserica Romană prin capul ei, vicarul lui Hristos, papa, și rezultă juridic cine sunt „proprietarii” regatului englez: sfinții apostoli Petru și Pavel, Biserica Romană,

⁹ David A. Carpenter, *The Plantagenet kings*, în vol. *The New Cambridge Medieval History*, (ed.) David Abulafia, Vol. 5, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, p. 319–320.

¹⁰ J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus, series Latina*, tom. 216, col. 878–880: [...] *quia, cum Deum et matrem nostrum sanctam Ecclesiam offenderimus in multis, et proinde divina misericordia plurimum indigere noscamur, nec quid digne offerre possimus pro satisfactione Deo et Ecclesiae debita facienda nisi nos ipsos habeamus et regna nostra, volentes nos ipsos humiliare pro illo qui se pro nobis humiliavit usque ad mortem, gratia sancti Spiritus inspirante, non vi inducti, nec timore coacti, sed nostra bona spontaneaue voluntate, ac communi consilio baronum nostrorum, offerimus et libere concedimus Deo et sanctis apostolis ejus Petro et Paulo et sanctae Romanae Ecclesiae matri nostrae ac domino nostro papae Innocentio ejusque catholicis successoribus totum regnum Angliae et totum regnum Hiberniae cum omni jura et pertinentiis suis pro remissione peccatorum nostrorum et totius generis nostril, tam pro vivis quam defunctis*. Traducerea textului în română ne aparține.

¹¹ Nicolae Edroiu, *Introducere în științele auxiliare ale istoriei*, Cluj-Napoca, Accent, 2003, p. 186–205. Pentru particularitățile caracteristice ale unui document medieval, a se vedea p. 198–201.

Inocențiu al III-lea și succesorii săi¹². Este triada juridică ce marchează încadrarea în „patrimoniul lui Petru”.

Documentul continuă să ne prezinte în *narratio* noua relație a regelui Ioan cu regatul său și implicit cu Biserica Romană. După ce oferă regatul Scaunului Apostolic, regele Ioan îl primește înapoi sub forma unui fief papal din „partea lui Dumnezeu” și a Bisericii Romane, act pecetluit de jurământul de fidelitate depus de către regele Angliei. Însă există în acest fragment al diplomei din 1213 un detaliu interesant și ignorat adesea, cu unele excepții¹³. Ne referim aici la momentul jurământului depus de regele Angliei, pe care acesta îl face în prezența legatului apostolic Pandulf. Elementul surprinzător constă în faptul că acest personaj, Pandulf, era doar un subdiacon, situat pe întâia treaptă ierarhică în Biserica Romană. În ciuda faptului că nu era nici preot, nici episcop, papa Inocențiu al III-lea îl înzestrea drept legat al său, iar regele englez îi jură fidelitatea sa față de Sfântul Scaun în această postură: „Și de acum înainte, primind și deținând acestea de la Dumnezeu și Biserica Romană ca un vasal, în prezența prudentului Pandulf, subdiacon și apropiat al domnului papă, depunem jurământul de fidelitate față de mai sus-menționatul nostru domn Papa Inocențiu și succesiorilor săi catolici, precum și Bisericii Romane, conform formulei subscrise; și vom presta omagiu de vasalitate preeminent (*hommagium ligium*) în prezența domnului papă, dacă vom putea fi în fața lui; obligându-ne pe noi și pe succesorii și moștenitorii noștri născuți din soția noastră, în veci, astfel încât, în același mod, să fie datori să presteze fidelitate și să recunoască omagiul față de suveranul pontif care va fi la acel moment și față de Biserica Romană, fără nicio împotrivire”¹⁴.

¹² *Patrologiae Latina*, tom. 216, col. 878–879: [...] *offerimus et libere concedimus Deo et sanctis apostolis ejus Petro et Paulo et sanctae Romanae Ecclesiae matri nostrae ac domino nostro papae Innocentio ejusque catholicis successoribus totum regnum Angliae et totum regnum Hiberniae cum omni jura et pertinentiis suis pro remissione peccatorum nostrorum et totius generis nostril, tam pro vivis quam defunctis.*

¹³ Robert-Marius Mihalache, *Legățiile pontificale în Transilvania în secolele XII–XIV*, Cluj-Napoca, 2013 (teză de doctorat); Șerban Turcuș, Vasile Rus, *Sinodul general de la Buda (1279)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, p. 32–34.

¹⁴ *Patrologiae Latina*, tom. 216, col. 879: *Et amodo illa a Deo et Ecclesia Romana tanquam feodataribus recipientes et tenentes, in praesentia prudentis viri Pandulphi domini papae subdiaconi et familiaris fidelitatem exinde praedicto domino nostro papae Innocentio ejusque catholicis successoribus et Ecclesiae Romanae secundum subscriptam formam facimus et juramus; et hommagium ligium in praesentia*

Regele, desemnat acum precum un curator al coroanei engleze, va avea de depus un jurământ adițional celui de încoronare începând cu momentul încoronării regelui Henric al III-lea. Acest jurământ care folosea expresia, în engleză: *corporeal oath*¹⁵, reprezintă și, totodată, întărește rolul de tutore al regelui și cel de *dominus* al Bisericii Romane. Jurământul face referire la clauza de inalienabilitate a domeniului coroanei¹⁶: „că, în timpul încoronării tale, ai jurat să păstrezi drepturile și onorurile regatului Angliei și să readuci în posesie ceea ce a fost înstrăinat ilegal sau risipit”¹⁷.

Regatul englez este doar un prim exemplu al unui teritoriu creștin de la periferia *Christianitas* asupra căruia Sfântul Scaun își arogă administrarea, atât spirituală, cât și cea materială. Din aceleași areal spațial fac parte celelalte două regate, sicilian și maghiar.

Pentru a consolida argumentul asupra raportului de subordonare a regatelor față de Sfântul Scaun aducem în discuție și regatul Siciliei, unde în prima jumătate a secolului al XIII-lea în rolul de rege al Siciliei și viitor rival al Bisericii Romane se afla Frederic al II-lea, pupilul lui Inocențiu al III-lea. În pofida tutelei, a educației și a cadrului formării sale, Frederic al II-lea s-a dovedit a fi un rebel împotriva Bisericii. Momentul primirii coroanei germane de către Frederic, în 1218, este suprapus depunerii jurământului cruciat. Frederic era regele unui fief papal, oficiul regal ca și cel imperial îi este atribuit de către Biserica Romană, iar jurământul cruciat îl constrânge și mai mult înspre obediență față de papă¹⁸.

domini papae, si coram eo esse poterimus, eidem faciemus; successores et haeredes nostros de uxore nostra in perpetuum obligantes ut simili modo summo ppontifici, qui pro tempore fuerint, et Ecclesiae Romanae sine contradictione debeant fidelitatem praestare et homagium recognoscere.

¹⁵ *Corporeal oath* reprezintă acel jurământ care din dorința de a întări legătura realizată de jurământ, cel ce se supune acestuia atinge un obiect sacru, de exemplu Biblia. În cazul de față jurământul este întărit de supunerea față de coroană regatului și moștenirea acesteia.

¹⁶ Ernst H. Kantorowicz, *op. cit.*, p. 491.

¹⁷ Walter Shirley, *Royal and Other Historical Letters of the Reign of Henry III*, vol. I, Londra, 1862, p. 551. Există un fragment din scrisoarea lui Grigore al IX-lea către regele Henry al III-lea în care îi amintește de jurămintele depuse de cel din urmă: *quod cum coronationis tuae tempore de regni Angliae iuribuset honoribus conservandis ac revocandis alienatis illicite vel distractis.*

¹⁸ David Abulafia, *Frederick II: A Medieval Emperor*, New York, Oxford University Press, 1988, p. 94–95.

În pofida acestor elemente restrictive, Frederic al II-lea își stabilește propriile sale obiective politice, guvernând ca un împărat al întregii *Christianitas*, suprapunându-se oficiului petrin, iar acest fapt îi atrage excomunicarea. Motivele excomunicării sale sunt diverse, de la neîndeplinirea jurământului cruciat, la nerespectarea căsătoriei sale cu moștenitoarea tronului imperiului latin de Constantinopol¹⁹. Conflictul va degenera iar în timpul pontificatului lui Grigore al IX-lea se ajunge la pronunțarea unei cruciade împotriva lui Frederic. Motivația oficială în declararea unei asemenea acțiuni rezidă în ideea că teritoriul papal se află în pericol²⁰. Pronunțarea cruciadei a însemnat încheierea relațiilor de orice natură colaborativă dintre Sfântul Scaun și Frederic al II-lea. Sub păstorirea lui Inocențiu al IV-lea, la conciliul Lyon I, Frederic este excomunicat și depus din toate oficiile pe care le ocupă²¹. Inocențiu acționează în virtutea plenitudinii puterilor papale, dar și în marja dreptului feudal în cadrul căruia Frederic al II-lea era vasalul Bisericii Romane, astfel că, juridic, putea fi depus din ministerele pe care le ocupa prin grația Bisericii.

Chiar dacă domnia *de facto* a lui Frederic al II-lea se termină la moartea sa, în 1250, conflictul provocat de acesta continuă în sudul Italiei, în Sicilia, prin cei ce revendică moștenirea dinastiei de Hohenstaufen, Manfred și mai apoi Conradin. Pentru a pune capăt atât conflictului, cât și dinastiei germane din sudul Italiei, Biserica Romană este în căutarea unui nou campion al creștinătății²².

Finalitatea disputelor se va materializa în timpul pontificatului papei Urban al IV-lea, un papă de origine franceză. Predecesorii săi au inițiat discuții pentru a căuta un apărător al Sfântului Scaun în peninsulă, prin antamarea regelui Angliei, însă cele două părți nu au ajuns la un numitor comun și astfel Urban al IV-lea reîncepe căutarea²³. Întorcându-se la originile sale, în căutarea noului protector al fiefurilor papale, el dă curs negocierilor cu regele francez Louis al IX-lea. Deși Louis a dovedit de-a lungul timpului dedicarea sa pentru credința creștină, dar și pentru

¹⁹ Idem, *The Western Mediterranean Kingdoms: The Struggle for Dominion 1200–1500*, Hoboken, Taylor & Francis, 2016, p. 19–20.

²⁰ Idem, *Frederick II: A Medieval Emperor*, p. 95.

²¹ *Ibidem*, p. 21.

²² David Abulafia, *The Italian South*, în vol. *The New Cambridge Medieval History*, (ed.) Michael Jones, Cambridge, Cambridge University Press, vol. 6, 2000, p. 489.

²³ Steven Runciman, *Vecerniile siciliene*, București, Edit. Nemira, 2011, p. 89.

Biserică, acesta nu dorea să se implice în lupta contra lui Manfred, deoarece Conradin era moștenitorul de drept al coroanei siciliene.

În pofida refuzului său, regele francez permite trimișilor papali să negocieze pentru aceeași cauză cu fratele său, Carol de Anjou/Carlo d'Angiò. Primind acceptul fratelui său, Carlo și papa trebuiau să ajungă la o înțelegere privind coroana siciliană și fidelitatea sa față de Sfântul Scaun. Tratatul dintre Carlo și papă limita ministerul regalității siciliene la nu mai mult decât administrarea regatului într-un raport de feudo-vasalitate accentuat, în care orice decizie a lui Carlo trebuia sancționată de către papă. Acesta mai era obligat să plătească și un tribut de 10.000 de uncii de aur și să ofere suport militar în orice moment în care Scaunul Apostolic avea nevoie²⁴.

Prin acceptarea condițiilor impuse în tratatul din 1263, Biserica Romană găsește în Carlo d'Angiò un protector al său dar, care era condus de ambiția recurentă a cuceririlor. Astfel, Carlo nu se deosebește de predecesorul său, Frederic al II-lea, deși a promis că nu va ocupa nicio altă demnitate în peninsulă. În momentul lansării cruciadei, acesta acceptă funcția de senator din inima puterii papale, Roma.

Debutul dinastiei angevine în Sicilia este în data de 6 ianuarie 1266, când Carlo împreună cu soția sa, Beatrice, sunt încoronați în catedrala Sfântul Petru din Roma, fiind deja implicați în tumultul cruciadei împotriva lui Manfred. Lupta dintre Carlo d'Angiò și Manfred are loc la Benevento și se soldează cu victoria angevinilor²⁵.

Mizând practic pe acceptarea Romei, Carlo d'Angiò va purcede la încropirea unui „imperiu angevin” ce se va contura în domnia lui, imperiu în jurul Mării Mediterane, văzut drept o moștenire venită o dată cu tronul Siciliei²⁶. După bătălia de la Benevento, în care îl înfrânge pe Manfred și mai apoi pe Conradin în bătălia de la Tagliacozzo, Carlo, beneficiind de suportul papei și de perioade de vacanță ale scaunului episcopal al Romei, purcede spre proclamarea moștenirii din teritoriile proxime Mediteranei. Vacanța îndelungată a scaunului episcopal al Romei (1268-1271) a reprezentat pentru Carlo perioada de liberă manifestare a puterii sale regale. În scrierea istorică, folosirea anumitor licențe lexicale este naturală, având drept scop ultim facilitarea înțelegerii și lecturii cititorului. Un exemplu, în acest sens, îl întâlnim și în ceea ce

²⁴ *Ibidem*, p. 94.

²⁵ *Ibidem*, p. 102–120.

²⁶ David Abulafia, *The Western Mediterranean Kingdoms: The Struggle for Dominion 1200–1500*, p. 62.

privește atribuirea cadrului instituțional de „imperiu” cuceririlor teritoriale ale lui Carlo d’Angiò. Aspectul nu este unul de condamnat, dar având în vedere realitatea istorică a perioadei și pentru a împiedica crearea unor anacronisme, considerăm necesară explicarea conceptului de imperiu, în acest context. Potrivit principiilor fundamentale ale dreptului medieval o asumare de acest tip, empirică, despre persoana și caracterul lui Carlo d’Angiò ca potențiator al unui imperiu mediteraneean și dorința de a cucerii Constantinopolul pentru sine, ca mai apoi să se poate intitula împărat, este o eroare.

Teritoriul stăpânit de Carlo nu a fost văzut niciodată drept un imperiu, cum de altfel nici Carlo nu a purtat sau nu și-a atribuit titlul de împărat. Rolul său, încă din momentul semnării tratatului din 1263, era acela de vasal, de protector al Bisericii Romane de care persoana sa și cuceririle sale erau legate prin jurământul prestat²⁷. Politica Romei cu siguranță nu își dorea un personaj nou care să nutrească aceleași ambiții precum Frederic al II-lea și nu a acceptat purtarea titlului de împărat de către Carlo, iar acesta se supune situației. Dovadă este păstrarea unui singur element din titulatura anterioară a lui Frederic al II-lea, titlul de prinț de Salerno cu care moștenitorii tronului sicilian sunt în mod tradițional investiți²⁸. Așadar, „imperiul angevin” este un creuzet în care politica papală și ambiția lui Carlo d’Angiò se contopesc într-un raport de *auxilium et consilium*, în care prestigiul regal al lui Carlo este sporit, în timp ce Biserica încearcă să obțină suveranitatea spirituală și temporală asupra Țării Sfinte. Primul impediment este reprezentat de pierderea Constantinopolului astfel, o reiterare a cruciadei a IV-a care să ofere finalitatea scopurilor Bisericii Romane, unirea celor două Biserici și cucerirea Țării Sfinte devine acum o idee aproape de materializare prin implicarea lui Carlo d’Angiò.

Suveranitatea medievală se exprimă într-un cu totul alt cadru decât suveranitatea statului modern. Un stat modern nu poate să fie un stat răsfirat, despărțit de alte teritorii, astfel că singura opțiune este conturarea unui stat compact. În cazul așa-numitului „imperiu angevin” acest cadru conceptual al modernității nu se poate aplica, deoarece imperiul este un concept fluid²⁹, care, totodată, poate fi materializat prin suveranitatea

²⁷ Jean Dunbabin, *Charles I of Anjou: Power Kingship and State-Making in Thirteenth-Century Europe*, Londra, Routledge, 2014 p. 119.

²⁸ *Ibidem*, p. 115.

²⁹ *Ibidem*, p. 119.

feudo-vasalică, nefiind condiționată de o eventuală separare teritorială³⁰. În acest mod „imperiul” lui Carlo d’ Angiò este o acumulare de coroane, de potențare a regalității și nu de acces la imperiu³¹.

În acest proces de extindere a „imperiului” dinastic angevin, sub protecția pontificală, va fi implicat și regatul maghiar în momentul accederii pe tron a lui Carlo Roberto d’Angiò. Iar aici se vedește proiectul pontifical de utilizare a angevinilor în dinamica extensiunii puterii hierocratice într-un regat pe care Roma îl asumase de la fondarea lui, ca parte a proiectului misionar și evanghelizator tradus în formula juridică a vasalității.

Formarea regatului creștin maghiar este tributară unui proces istoric misionar, în care un rol aparte poate fi atribuit relației prielnice existente între Imperiu și Biserica Romană. După un secol în care de la venirea lor în câmpia Panonică au îngrozit populațiile creștine cu jafurile și constanta mobilitate, specifică popoarelor stepei, nomazii de origine maghiară se înfruntă cu armata imperiului condusă de Otto I la Lechfeld (955). Acest moment trasează un nou parcurs pe care comunitatea tribală maghiară îl va urma. Ceea ce a urmat după această înfrângere și în special după creștinarea și încoronarea regelui Vajk (Ștefan după botezul creștin) în anul 1000 sau 1001³², putem afirma că nu este altceva decât parcursul firesc al relației puterii cu sistemul feudal omniprezent în această etapă a epocii medievale. Împăratul Otto I și urmașii acestuia, în special Otto al III-lea, împreună cu papa Silvestru al II-lea sunt creatorii acestui nou regat creștin pe care și-l subordonează în cele două sfere ale puterii din epoca medievală, cea temporală și cea sacră.

Colaborarea dintre imperiu și Sfântul Scaun a fost întreținută de obiectivul comun al construirii și consolidării unei societăți creștine ce se dilată concomitent cu expansiunea imperiului. Acest proiect constant al *Respublica Christiana* subordona temporalul sacrului. Peste granițele fostului Imperiu Roman avea să se întindă *Christianitas*, deoarece

³⁰ David Abulafia, Nora Berend, *Medieval Frontiers: Concepts and Practices*, Routledge, 2017, p. 1: „[...] here as a king, there as another king's vassal, here creating an extensive royal demesne, there granting palatine rights to responsible feudatories”.

³¹ Jean Dunbabin, *op. cit.*, p. 116. În 1272 Carol era deja regele a două țărâmurii iar în 1277, a trei țărâmurii.

³² Engel Pál, *Regatul Sfântului Ștefan: istoria Ungariei medievale: 895–1526*, Cluj-Napoca, Mega, 2011, p. 57.

aceasta era moștenirea pe care Biserica Romană o primește, idee recurentă în discursul papei Inocențiu al IV-lea³³

Despre întemeierea regatului maghiar, dar și despre dezvoltarea acestuia pe parcursul evului mediu s-a ocupat printre mulți alții, mai recent într-o manieră sintetică, cu o viziune mai liberală, istoricul Pál Engel³⁴. Nici Engel nu a explorat suficient ceea ce ne preocupă în acest studiu: relațiile pe care regatul le dezvoltă cu Biserica Romană prin prisma documentației păstrate. În ce privește regatul maghiar și corespondența acestuia cu papii din perioada hierocratică, dar nu numai, există o constantă preocupare în ceea ce privește recunoașterea oficiului regalității, așa cum afirmă istoricul maghiaro-american Zoltán Kosztolnyik³⁵. Însă, în corespondența existentă deși se insistă asupra afirmării oficiului regal, Sfântul Scaun continuă să le reamintească regilor arpadieni subordonarea lor, prin prisma faptului că regatul maghiar este un fief papal.

Potrivit celebrei scrisori a cărei autenticitate diplomatică este contestată, dar care are ecouri în documente autentice ulterioare, papa Silvestru al II-lea este cel care primește donația regatului și a populației maghiare de la Ștefan în schimbul căreia este trimisă, ca acceptare a fondării regatului sub tutelă imperială și papală, coroana împreună cu crucea apostolică și lancea. Principiul donării regatului și intrarea acestuia în Patrimoniul Sfântului Petru este unul bine consolidat în mentalul medieval prin faptul că regele își donează teritoriul și implicit și poporul, lui Hristos, prin Petru, pentru a se bucura de protecția și inspirația acestuia. Potrivit unei legende, regatul maghiar ar fi fost donat de către regele Ștefan cel Sfânt, Fecioarei, astfel câmpia panonică devine pământ marian, dar și în acest caz Biserica Romană în propria ei

³³ Piero Bellini, *Dominus Totius Mundi. L'imperatore dei romani e i popoli estranei al popolo romano (sec. XII–XIV)*, în vol. *Popoli e spazio romano tra diritto e profezia*, Edizioni Scientifiche Italiane, Napoli, 1986, p. 251, apud. Șerban Turcuș, *Monarhia Pontificală Clasică – Principii ecclesiologice și realități instituționale: [...] terra sancta iusto bello victa fuit ab imperatore romano post mortem Christi, unde licitum est papae „ratione imperii romani” quod obtinet illud ad suam iurisdictionem reservare, quia iniuste spoliatus est et ab eo qui non habuit ius spoliandi eum.*

³⁴ Engel Pál, *op. cit.*

³⁵ Este vorba despre papa Grigore al VII-lea, Urban al II-lea, Inocențiu al III-lea și Bonifaciu al VIII-lea. Zoltan J. Kosztolnyik, *The Relations of Four Eleventh-Century Hungarian Kings with Rome in the Light of Papal Letters*, „Church History”, vol. 46, no. 1, 1977, p. 35.

interpretare se consideră a fi administratorul a tot ceea ce este *rex sanctae* potrivit dreptului iustinianeu. Papa, care este vicarul lui Hristos și succesorul celui dintâi dintre apostoli, se vede îndreptățit să țină, protejeze, administreze și să sporească întreg patrimoniul lui Petru categorisit juridic în tipologia *res sacrae*. Pentru scrisoarea contestată a papei Silvestru al II-lea, dar vehiculată în modernitate folosim traducerea latinistului Vasile Rus³⁶: „Și primindu-te pe tine împreună cu neamul și poporul ungar, prezent și viitor, sub protecția Sfintei Biserici Romane, dăruim și hărăzim Chibzuinței Tale precum și moștenitorilor și urmașilor tăi legiuți, pentru a o avea, ține, conduce, guverna și stăpâni țara însăși pe care din generozitatea ta ai dăruit-o Sfântului Petru. Oricare dintre acei moștenitori și urmași ai tăi, care vor fi fost aleși după tine de frunțașii țării, să țină în chip asemănător să arate aceeași cuvenită ascultare și închinare nouă și urmașilor noștri, prin ei înșiși sau prin solii lor și să se arate a fi supuși Sfintei Biserici Romane, care nu-i consideră pe vasali ca fiind robi, ci i-a primit pe toți ca pe niște fii; mai mult chiar, să persevereze cu statornicie și să înainteze pe calea credinței catolice și a religiei lui Christos, Domnul și Mântuitorul nostru”³⁷.

Acest text, dacă nu ar fi acuzat de fals, ar marca debutul existenței regatului maghiar în directă subordonare față de Scaunul Apostolic. Regatul maghiar ar fi făcut parte din Patrimoniul Sfântului Petru, constituit din tocmai aceste donații făcute în numele credinței creștine³⁸. Raportul de subordonare feudală a regatului maghiar este însă, totuși, documentat, în manieră de necontestat atunci când statutul regatului maghiar de fief papal, îi este amintit regelui Salomon care însă alege să

³⁶ Vasile Rus, *Sylogimaeorum Transylvaniae Ecclesiae Libri Septem de Rudolph Bzensky*, „Acta Musei Napocensis”, Istorie, 34 II, Cluj-Napoca, 1998, p. 238–240.

³⁷ *Ibidem*, p. 189, pentru textul original în latină: *Regnum quoque a munificentia tua Sancto Petro adlatum teque una ac gentem et nationem Hungaricam praesentem et futuram sub protectionem Sanctae Romanae Ecclesiae acceptantes Prudentiae Tuae haeredibus ac legitimis successoribus tuis habendum, tenendum, regendum, gubernandum ac possidendum reddimus ac conferimus. Qui quidem haeredes ac successores tui quicumque, postea quam per optimates legitime electi fuerint, teneantur similiter nobis et successoribus nostris per se vel per legatos debitam obedientiam ac reverentiam exhibere sequae Sanctae Romanae Ecclesiae, quae subiectos non habet ut servos, sed ut filios suscipit universos, subditos esse ostendere atque in Catholica fide Christique Domini ac Salvatoris nostri religione firmiter perseverare eandemque promovere.*

³⁸ Șerban Turcuș, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, București, Edit. Enciclopedică, 2001, p. 89.

depună un nou jurământ în fața regelui german și nu a papei³⁹. Grigore al VII-lea, într-o epistolă care este pe deplin originală, îi amintește regelui de donația regelui Ștefan I transpusă în scrisoarea (contestată) a papei Silvestru al II-lea. Reluând idei din textul atribuit lui Silvestru al II-lea, Grigore al VII-lea îi reiterează regelui Salomon de donația făcută de regele Ștefan I și de faptul că acesta ocupă doar un minister pentru Biserica Romană, întrucât regatul maghiar este proprietatea Bisericii Romane: *Nam, sicut a maioribus patriae tuae cognoscere potes, regnum Hungariae sanctae Romanae ecclesiae proprium est a rege Stephano olim beato PETRO cum omni iure et potestate sua oblatum et devote traditum. Preterea Heinricus pie memorie imperator ad honorem sancti PETRI regnum illud expugnans victo rege et facta victoria ad corpus beati PETRI lanceam coronamque transmisit et pro gloria triumphii sui illuc regni direxit insignia, quo principatum dignitalis eius altenerere cognovit*⁴⁰.

Ca o umbrelă peste această realitate documentară se așază cea mai deosebită donație plăsmuită în Evul Mediu: Donația lui Constantin. Plăsmuită, deoarece a fost demonstrată falsitatea acesteia, dar, cu toate acestea, donația lui Constantin a reprezentat actul necontestat de nimeni până în secolul al XV-lea prin care papa este împuternicit să acționeze și să se comporte asemenea unui împărat al Occidentului. Acest drept al donației va persista în jurisprudența canonică până în Evul mediu târziu.

În condițiile invocării Donației, autoritatea suveranului suferă modificări, regele în calitate de ministru al Bisericii nu mai este o autoritate pe deplin suverană, Biserica Romană și papa rezervându-și dreptul de a acționa în interiorul regatului în momentul când este sesizată o acțiune împotriva coroanei, așa cum o definește Honoriu al III-lea în celebra decretală *Intellecto*. Ajungem la un punct nodal: jurământul de încoronare depus de rege în fața Bisericii Romane. În perioada evului mediu clasic jurământul de încoronare era constituit din trei promisiuni pe care viitorul rege trebuia să le respecte de-a lungul domniei sale. În acest mod se concretizează un jurământ standardizat în momentul încoronării cunoscut ca și *tria precepta*, cele trei promisiuni: Să mențină pacea și să apere Biserica, să aplice dreptatea și să abolească nedreptatea, să împartă dreptatea peste tot fără a fi părtinitor.

³⁹ *Ibidem*, p. 96–97.

⁴⁰ *Gregorii VII Registrum*, (ed.) Erich Ludwig Caspar, II, 13, Berlin, 1920 (*Monumenta Germaniae Historica, Epistolae Selectae*, 1) p. 145.

Deși acesta era jurământul standard, în evoluția societății și mentalității medievale presărată cu diverse evenimente de natură laică sau ecleziastică, jurământul este adaptat conform realității faptice și contextului. Regele este slujitorul coroanei pe care o primește, coroana acestuia devine simbolul puterii și al maiestății însă, în cazul regatului maghiar, ca și în cazul regatului englez, regele reprezintă în primul rând un gardian al coroanei și apoi un suveran supus cenzurilor. Cum am văzut din documentarea menționată, regatul maghiar a fost donat de regele Ștefan Bisericii Romane, regatul devenind un fief papal iar, regatul englez, în anul 1213 și la rândul lui este reînfeudat de regele Ioan fără Țară papei Inocențiu al III-lea după ce acesta și-a încălcat jurământul deus la încoronarea sa.

Coroana maghiară a fost acordată dinastiei arpadiene de către împărat și papă și astfel, regele maghiar intră direct sub jurisprudența Scaunului Apostolic ca și regatul englez. Doctrina prin care Biserica stabilește intangibilitatea unui Patrimoniu al său, în cazul de față regatul maghiar, se numește **doctrina inalienabilității** și este o consecință a tipului particular de feudalitate practică între Sfântul Scaun și regatele din *Christianitas*⁴¹. Aceasta va determina inserția unei promisiuni adiacente jurământului de încoronare prin care se întărește faptul că regatul maghiar este un fief papal. Din punct de vedere material sau din punct de vedere al drepturilor coroanei sau ale maiestății, contravine jurământului de fidelitate și investitură orice atingere adusă drepturilor *iura regalia*, în integralitatea lor, primite la încoronare, al căror deținător este regele maghiar, dar nu e titularul acestora, în termeni juridici actuali **monarhii arpadieni fiind doar comodatari ai regatului maghiar**. În limbajul medieval *iura regalia* reprezintă totalitatea pământurilor, drepturilor și privilegiilor deținute de coroana și regalitate maghiară în cazul nostru. Se mai întâlnesc și termeni precum: *iura coronae*, *honor coronae* și *iura maiestatis*, toate contopindu-se în *iura regalia*⁴².

O atare situație apare în ceea ce privește administrația internă a regatului maghiar asupra căreia Inocențiu al III-lea își rezervă dreptul de

⁴¹ Peter Riesenberg, *Inalienability of Sovereignty in Medieval Political Thought*, New York, Columbia U.P., 1956, p. 114: „It is important that in both these cases (Frederick II and John Lackland), and in that of Andrew of Hungary, the Papacy was a much concerned to preserve its own feudal position as to protect or exalt the local ruler. For all three rulers were, at the moment in question, vassals of the Holy See”.

⁴² *Ibidem*, p. 6. *Iura regalia* este un concept general a tot ceea ce reprezintă moștenirea coroanei.

a interveni, asemenea predecesorilor săi, motivațiile sale fiind diferite. După moartea regelui Bela al III-lea coroana maghiară revine fiului său Emeric, iar celui de-al doilea fiu, Andrei (viitorul rege Andrei al II-lea), îi revine jurământul cruciat luat de tatăl său, alături de o avere suficientă întreprinderii cruciadei. Interesele lui Inocențiu, în speță materializarea cruciadei promise, cunosc o schimbare în urma morții lui Emeric. Acum papa se vede în postura apărării tronului regatului maghiar și a moștenitorului acestuia, minorul, Ladislau. Regența va fi acordată unchiului lui Ladislau, Andrei. Din această postură, Andrei al II-lea era nevoit să execute cerințele din testamentul lui Emeric, referitoare la o serie de aspecte punctuale. Un punct focal era ocupat de modalitatea de împărțire a averii, care, conform testamentului se realiza în următorul mod: o parte templierilor și teutonilor pentru eliberarea Țării Sfinte, iar o a treia parte soției și fiului său⁴³.

În momentul în care regina mamă constată faptul că Andrei nu avea de gând să îndeplinească dorințele stipulate de Emeric, se adresează papalității. Printr-o serie de scrisori în anul 1205 Inocențiu al III-lea îi reiterează regelui de obligațiile obținute o dată cu oficiul primit, îi amintește de faptul că Ladislau este moștenitorul de drept al tronului și că papa, prin rolul său de păstor al creștinilor este în natura oficiului său să ajute pe orfani și pe văduve – *miserabiles personae*. Inocențiu nu își fundamentează argumentele pe cauza feudală, ci uzitează o retorică teologală care ne impune să urmărim manifestarea plenitudinii puterii sale: „Astfel, pentru ca drepturile regatului (*regni iura*) să fie păstrate intacte (*integra*) pentru acest rege, noi, care suntem obligați prin oficiul papal să apărăm un orfan, deoarece, deși nevrednici, acționăm pe pământ în locul Celui despre care Profetul a spus: «Tu ești ajutor al celor fără tată», vă implorăm în numele lui Iisus Hristos, care va veni să judece vii și morții; și prin autoritatea acestei scrisori de față, vă poruncim cu strictețe, sub invocarea judecății divine, ca, atâta timp cât acest rege este minor, bunurile regale (*regalia*) să nu fie înstrăinate în detrimentul său, ci mai degrabă să acordați o atenție diligentă și un efort eficient pentru păstrarea lor fidelă”⁴⁴.

⁴³ James Ross Sweeney, *The Problem of Inalienability in Innocent III's Correspondence with Hungary: A Contribution to the Study of the Historical Genesis of Intellecto*, „Mediaeval Studies”, 37, 1975, p. 240–241.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 243: *Ut igitur eidem regi regni iura integra conserventur, nos, qui apostolatus officii tenemur tueri pupillum, cum illius, quamvis indigni, vices geramus in*

În această scrisoare trimisă de către papă viitorului Andrei al II-lea regăsim sâmburele doctrinei inalienabilității care modelează îndatoririle celui ce îndeplinește ministerul regalității. Am văzut că în cazul regatului englez o clauză aparte își face locul în momentul jurământului de instituire a regelui, însă în cazul regilor maghiari astfel de dovezi ale unei clauze de păstrare a domeniului coroanei intact existente în cadrul jurământului de încoronare nu au fost descoperite.

Epilogul cazului maghiar invocat a fost semnificat de moartea regelui minor Ladislau, iar conform succesiunii la tron Andrei al II-lea devine rege pentru o domnie ce va dura 30 de ani. Dorind parcă să își îndrepte caracterul rebel și trecutul tumultos, el prestează într-un final jurământul cruciat în anul 1217. În urma eșecului la cruciada întreprinsă, regele Andrei al II-lea, alături de suita sa, decid reîntoarcerea în regat, idealul obținerii coroanei Imperiului Latin de Răsărit fiind abandonat. La întoarcere însă, conducerea regatului va primi un șoc din partea tumultului intern din regatul maghiar, o dată cu izbucnirea unei revolte a nobililor. Prin aceasta, în ultima instanță, se ajunge chiar la modificarea caracterului regalității arpadiene așa cum funcționase până atunci⁴⁵.

Presiunea exercitată asupra regelui îl obligă pe acesta să încheie conflictul prin cedarea în fața revendicărilor nobilimii. Celebrul document care este redactat conform înțelegerii dintre rege și nobilimea diminuează autoritatea regală, domeniul coroanei și leza ministerul regalității al cărui titular și izvor era Biserica Romană. Bula de Aur din 1222 redeschide tensiunile dintre regele maghiar și pontifii romani⁴⁶.

Bula de Aur, un act regal care a limitat puterea monarhică, a recunoscut drepturile *servientes regis*, un eșantion social emergent ce prefigura nobilimea minoră. Această cartă, marcată de sigiliul regal aurit, a răspuns nemulțumirilor generate de abuzuri precum confiscările

terris, cui dicitur per Prophetam: Pupillo tu eris adjutor, obsecramus in Christo Jesu qui venturus est judicare vivos et mortuos, et auctoritate paesentium sub obtestatione divini iudicii districtius inhibemus, ne, dum idem rex fuerit in aetate minori, alienetur regalia in detrimentum ipsius, sed ad ea fideliter conservand diligens studium impendatis et operam efficacem.

⁴⁵ Șerban Turcuș, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, p. 113.

⁴⁶ Pentru descrieri sau interpretări ale acestui document, a se vedea: Șerban Turcuș, *Sfântul Scaun și românii în secolul al XIII-lea*, p. 112–114; Attila Zsoldos, Andrew Gane, *The Golden Bull of Hungary*, Budapeșt, ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2022; Engel Pál, *op. cit.* p. 122–124.

arbitrare, impozitele excesive și violențele regale⁴⁷. Deja în 1219, la întoarcerea sa din Cruciada a V-a, Andrei al II-lea semnala într-o scrisoare către Winch din Transilvania alienările provocate de *satellites Sathanae*: „Mulți nobili ai Regatului, slujitori ai Satanei, fără a se teme să ofenseze Maiestatea Regală, au îndrăznit cu o cutezanță nelegiuită să se opună dispozițiilor noastre, tulburând pacea și atacând ostil pe unguri. [...]. Aceiași tirani, deposedați de toate bunurile și veniturile, capturați cu nedreptate și cu mare dezonoare [...]. Canonicii menționați au fost, de asemenea, supuși numeroaselor și grelelor pedepse, prejudicii și suferințe”⁴⁸. Profitând de absența autorității seculare, nobilii au subminat ordinea regatului, forțând emiterea Bulei ca reacție la o criză internă.

Contrar ideii unei inspirații unice din Magna Carta, Péter Bónis argumentează că Bula de Aur reflectă *ius commune*, un sistem juridic medieval ce combina dreptul roman, canonic și feudal, adaptat de glossatori⁴. Clauze precum *nec nos nec posterī nostri aliquo tempore servientes capiant vel destruant ... nisi prius citati fuerint et ordine iudiciario convicti* – care interzic arestarea sau deposedarea fără proces – derivă din principii canonice precum *nullus potest privari iure suo sine culpa et sine causa* (Damasus Hungarus) și normele din Decretum Gratiani⁴⁹, evidențiind influența Bisericii Romane în armonizarea drepturilor locale cu o ordine juridică supranațională⁵. Bónis subliniază că documentul nu a inițiat feudalismul maghiar, ci a formalizat o evoluție existentă, detaliind privilegiile *servientes regis*⁵⁰.

Însă concesiile bulei, au redus domeniul regal (*iura regalia*) și au intrat în contradicție cu doctrina inalienabilității Bisericii Romane, care considera regatul Ungariei parte a patrimoniului Sfântului Petru⁷. Papa Honoriu al III-lea a văzut aceste măsuri ca pe o încălcare a jurământului de încoronare al lui Andrei al II-lea (*iura regni sui et honorem corone*

⁴⁷ Péter Bónis, *The Hungarian Golden Bull and Canon Law, Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs*, ediția a II-a, 2024, p. 128.

⁴⁸ G. Fejér, *Codex Diplomaticus Hungariae, Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, tom. III, Budapesta, 1829, p. 270, apud Jennifer Radulović, *L'Ungheria nella prima Metà del duecento. Rivolgimenti interni e pressioni esterne*, Università degli studi di Milano, 2013 (teză de doctorat).

⁴⁹ J.M. Bak, G. Bónis, J.R. Sweeney, *The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary*, Idyllwild, Calif, 1999, p. 34, apud Péter Bónis, *The Hungarian Golden Bull and Canon Law*, p. 129–130, nota 8.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 127.

illibata servare), ce obliga la păstrarea integrității fiefului papal⁸. Prin decretala *Intellecto* din 15 iulie 1225, adresată principelui Bela și arhiepiscopului de Calocsa, papa a cerut revocarea înstrăinărilor, reafirmând supremația ecleziastică⁹. Lipsa originalului din 1222 și conservarea copiei din 1231 în Arhivele Vaticanului (*Liber Censuum*) sugerează interesul Bisericii în supravegherea acestui act¹⁰.

Honoriu al III-lea în *Intellecto*⁵¹, asertează că: „Am înțeles de mai demult că preaiubitul nostru fiu în Hristos, ilustrul rege al Ungariei, a făcut anumite înstrăinări în prejudiciul regatului său și împotriva onoarei regelui. Noi, dorind să-l sfătuim în această privință cu afecțiune paternă, am trimis regelui menționat scrisorile noastre, astfel încât să se străduiască să revoce înstrăinările sus-menționate, în ciuda jurământului, dacă a făcut vreunul prin care s-a angajat să nu le revoce, deoarece, de vreme ce este obligat – și la încoronarea sa a jurat, de asemenea, să păstreze intacte drepturile regatului său și onoarea coroanei – a fost cu siguranță ilicit dacă a depus un jurământ de a nu revoca astfel de înstrăinări. Din acest motiv, acel jurământ nu trebuie respectat în niciun fel”. Decretala conține sinteza maturizată a doctrinei inalienabilității, ce prevede păstrarea intactă a *iura regalia*⁵². Conceptul ca atare va intra în colecția de decretale a Bisericii Romane (cu variațiuni prin termeni precum *iura coronae*, *honor coronae* sau *iura maiestatis*)⁵³ și va deveni referința pentru toate regatele.

În ceea ce privește modul prin care Honoriu al III-lea intervine în acest caz al lezării coroanei maghiare prin concesiunile făcute de Andrei al II-lea, istoricul american James Ross Sweeney conchide că, precum Inocențiu al III-lea, și papa Honoriu manifestă plenitudinea puterilor sale atunci când transmite exemplarele din decretala *Intellecto* către Bela și

⁵¹ *Corpus iuris canonici*, (ed.) Emil Friedberg, 2, Leipzig, 1881, p. 374: *Intellecto iam dudum, quod carissimus in Christo filius noster Hungariae rex illustris alienationes quasdam fecerit in praeiudicium regni sui et contra regis honorem, nos super hoc affectione paterna consulere cupientes, eidem regi dirigimus scripta nostra, ut alienationes praedictas, non obstante iuramento, si quod fecit de non revocandis eisdem, studeat revocare, quia, quum teneatur, et in sua coronatione iuraverit etiam, iura regni sui et honorem coronae illibata servare, illicitum profecto fuit, si praestitit de non revocandis alienationibus huiusmodi iuramentum, et propterea penitus non servandum.*

⁵² Kenneth Pennington, *Law, legislative authority and theories of government, 1150–1300*, p. 438–439.

⁵³ Katarina Štulrajterová, *op. cit.*, p. 222.

arhiepiscopul de Caloccea. Este evident că Roma îl consideră inadecvat pe Andrei al II-lea și nu-i destinează lui pronunțarea juridică, ci o face către urmașul la tron și arhiepiscopul din provincia căruia fuseseră făcute alienările de teritorii. *Intellecto* nu aduce o prevedere nouă, nu reprezintă o inovație, ci este o manifestare pronunțată a papei Honoriu al III-lea. Despre jurământul de încoronare maghiar informațiile referitoare la o clauză a inalienabilității ne lipsesc însă, Honoriu al III-lea amintește în textul decretalei sale că: *et in coronatione sua iuraverit etiam iura regni sui et honorem corone ilibata servare*⁵⁴. Așadar, dacă dorești să menții mandatul regal, procedezi la reintegrarea drepturilor coroanei.

Din scrisoarea papei destinată regelui minor se poate observa cum Honoriu al III-lea se asigură de loialitatea lui Béla al IV-lea care era ducele Slavoniei și, totodată, moștenitorul tronului maghiar: „Prin urmare, te avertizăm și te îndemnăm cu insistență, pe tine, serenitatea ta, să te străduiești să revoci acele înstrăinări în acea parte a regatului pe care o deții conform dispoziției tatălui tău, fără a ține cont de jurământul făcut de tatăl tău de a nu le revoca”⁵⁵. Practic, Honoriu al III-lea stabilește o preeminență a jurămintelor și, cum jurământul lui Andrei al II-lea este considerat sperjur, îl dezleagă pe fiul său de jurământul prestat tatălui⁵⁶. Nu întâlnim reminiscențe ale dialogului de natură feudală dintre regatul maghiar și Sfântul Scaun așa cum este prezent în cadrul corespondenței lui Silvestru al II-lea sau Grigore al VII-lea și cum îl vom regăsi în cadrul relațiilor diplomatice ale lui Bonifaciu al VIII-lea.

Aceste relații de subordonare pe care Sfântul Scaun le consacră în regate precum: Anglia, Spania, Sicilia, Ungaria, Polonia, pot fi interpretate drept o acțiune de consolidare, dar și de expansiune a *Christianitas*. Relațiile menționate induc opinia că Sfântul Scaun a acordat promovarea la regat a acelor personaje care au înțeles că

⁵⁴ Augustinus Theiner (ed.), *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, vol. I, Romae, 1859, p. 60.

⁵⁵ *Ibidem*: *Quocirea serenitatem tuam monemus et hortamur attente, quatenus in ea regni parte, quam ex ordinationem patris tui habes, alienationes easdem revocare procures, iuramento de ipsis non revocandis a patre tuo.*

⁵⁶ Gabriel Le Bras, *op. cit.*, p. 323; *dicitur habere celestium arbitrium ... et ideo etiam naturam rerum immutat, substantialia unius rei applicando alii ... et de nullo potest aliquid facere ... et sententiam quae nulla est facit aliquam ... quia in his quod vult ei est pro ratione voluntas .. nec est qui ei dicat: cur ita facis ? ... ipse enim potest supra jus dispensare ... Idem de injustitia potest facere iustitiam, corrigendo jura et mutando ... et plenitudinem obtinet potestatis.*

acceptând oferta papei de a le încorona trebuie să respecte formula clasică feudală de *consilium et auxilium*.

*Ut moris est*⁵⁷ este expresia care ne dezvăluie antitetic modul în care exercițiul puterii este manifestat în cadrul regatelor și al imperiului, dar mai ales în cadrul întregii *Christianitas*. Folosim termenul de antiteză, deoarece în această perioadă hierocratică a Sfântului Scaun și implicit a papei, statutul celui din urmă, ca și creștet al *Christianitas* va fi exacerbât și cutumele vor fi îmbogățite cu inovații ale dreptului canonic, prin care se exprimă voința divină interpretată de pontif.

Analiza prezentată în acest studiu a pornit de la o examinare sistematică a raporturilor de putere dintre Biserica Romană și regatele din *Christianitas*, cu scopul de a elucida dinamica hierocratică specifică Evului Mediu, o perioadă în care Sfântul Scaun a exercitat o autoritate hegemonică asupra structurilor politice și sociale ale Europei creștine. Prin focalizarea asupra relațiilor de feudo-vasalitate dintre Roma și regatele Angliei, Siciliei și Ungariei, am evidențiat un model recurent de dependență, în care Biserica și-a consolidat influența printr-un cadru juridic și teologic bine definit. Aceste trei studii de caz, deși distincte în contexte lor specifice, împărtășesc trăsături comune care sugerează o aplicare mai largă a principiilor investigate. Lista regatelor aflate sub tutela Sfântului Scaun nu se limitează la aceste exemple, ceea ce deschide perspectiva unor cercetări viitoare. Fie că ar fi abordate în mod individual, fie printr-o analiză comparativă, așa cum am propus în acest studiu, astfel de investigații ar putea dezvălui noi fațete ale sistemului de relaționare medieval, îmbogățind înțelegerea interdependenței dintre puterea spirituală și cea temporală.

Un pilon central al acestei analize este doctrina inalienabilității, care stipulează că regatele și părți din regate supuse autorității pontificale nu puteau fi înstrăinate, transferate sau administrate fără consimțământul explicit al Sfântului Scaun. Această doctrină, ancorată atât în principiile teologice ale *monarchia Petri* – care poziționează papa ca vicar al lui Hristos și titular al patrimoniului Sfântului Petru –, cât și în adaptarea dreptului feudal medieval, a constituit un instrument esențial al Bisericii pentru a-și afirma supremația asupra monarhilor laici. În cazul regatului maghiar, sub domnia lui Andrei al II-lea, decretala *Intellecto* emisă de Papa Honoriu al III-lea în 1225 exemplifică aplicarea concretă a acestei

⁵⁷ Astfel se adresează papa Grigore al IX-lea către regele englez Henri al III-lea dorind să îi amintească de jurământul depus, Ernst H. Kantorowicz, *op. cit.*, p. 488.

doctrine. Răspunzând concesiunilor din Bula de Aur (1222), care diminuau integritatea *iura regalia*, Honoriu a intervenit pentru a reafirma subordonarea regelui față de Biserică, subliniind obligația acestuia de a păstra domeniul coroanei intact, conform jurământului depus la încoronare. Titlul capitolului XXXIII din *Liber Extra*, cartea a II-a, care debutează cu decretala *Intellecto*, întărește importanța decretalei emise de Honoriu al III-lea: „Dacă cineva, aflat într-o poziție de demnitate, își alienează bunurile legate de acea demnitate, alienarea nu este valabilă; și el însuși ar trebui să le revoce, chiar dacă a jurat că nu le va revoca; mai ales dacă a jurat mai întâi să nu le alieneze. Acest lucru este conform adevăratului înțeleș al lui Panormitanus”⁵⁸.

În consecință, regele Andrei al II-lea a emis în anul 1231 o nouă variantă a Bulei de Aur, încercând astfel să îl îmbuneze pe succesorul lui Honoriu, Grigore al IX-lea. Acest episod nu este singular, ci reflectă o politică papală mai amplă, vizibilă și în Anglia sub Inocențiu al III-lea sau în Sicilia sub Grigore al IX-lea și succesorii săi.

Decretala *Intellecto* nu a fost doar o reacție punctuală, ci un instrument strategic de consolidare a poziției papale, stabilind un precedent juridic și politic pentru relațiile de vasalitate dintre Sfântul Scaun și monarhii europeni. Aplicarea principiului inalienabilității în diverse contexte – de la reînfeudarea Angliei în 1213 la întărirea amintirii donației regatului maghiar primit în patrimoniul sacru și la subordonarea Siciliei prin dinastia angevină – demonstrează o strategie coerentă și eficientă prin care Biserica Romană și-a menținut influența asupra peisajului politic medieval. Această continuitate subliniază capacitatea papalității de a integra și adapta structurile feudale la propriile obiective teocratice, transformând relația tradițională *beneficium propter officium* într-un *officium propter beneficium*, în care regele devine un administrator ales al unui minister mediat de Biserică⁵⁹. Tot în perspectiva unei

⁵⁸ *Decretalium D. Gregorii PAPAE IX. Compilatio*, cap. XXXIII, p. 747: *Si positus in dignitate alienat bona dignitatis, non valet alienatio; et ipsemet revocare debet, non obstante iuramento de non revocando; maxime, si prius iurat non alienare. H.d. secundum verum intelletum Panormitanus.*

⁵⁹ „La royauté du Christ n'est pas au XIII siècle une formule vide. Elle est l'application au Christ des conceptions du temps sur la royauté des princes temporels: elle implique pour le Christ les pouvoirs et les droits du seigneur, pour les rois les obligations des vassaux. L'expression de l'Apocalypse est ici à prendre à la lettre: «Rex regum et Dominus dominantium», le Christ est Roi des rois et Seigneurs des seigneurs: il possède sur tous, non seulement le «dominium» et le droit de commander, mais l'«imperium» de

investigații noi, ne întrebăm de ce în aproape fiecare din regatele despre care am discutat intervine la un moment dat un reprezentant al dinastiei de Anjou⁶⁰ ?

Studiul de față încearcă să contribuie la o înțelegere mai nuanțată a modului în care doctrina inalienabilității a servit drept mecanism de control asupra conducătorilor laici, oferind o analiză a interacțiunilor dintre Biserica Romană și regatele medievale. Decretala *Intellecto* adresată special regelui maghiar se distinge ca un exemplu elocvent al exercitării plenitudinii puterii papale (*plenitudo potestatis*), ilustrând nu doar capacitatea Bisericii de a impune disciplina asupra „vasalilor săi regali”, ci și rolul său în modelarea arhitecturii politice a Evului Mediu. Prin această optică, studiul încearcă să sublinieze importanța istorică a raporturilor de dependență dintre Sfântul Scaun și *Christianitas*, evidențind că influența Bisericii a fost un factor determinant în configurarea identității și ordinii medievale europene. Astfel, cercetarea invită la reflecții suplimentare asupra intersectării juridice dintre lumea materială și cea spirituală a evului mediu creștin.

fait et la domination active. Il attend, cependant, le consentement des rois - et c'est pourquoi, écrivant aux rois infidèles, les papes ne parlent pas de sa souveraineté, que ceux-ci ne reconnaissent pas. Les princes chrétiens sont les hommes du Christ-Roi, non comme les serfs d'un homme franc, mais comme les vassaux d'un seigneur.

Le pape est vicaire du Christ-Roi, il est son lieutenant; il le représente sur terre; il est l'interprète authentique de ses droits et de ses obligations des rois envers lui. Dans la hiérarchie des liens de dépendance, il n'occupe pas une place intermédiaire entre le Christ-Roi et les rois. Il intervient comme déclarateur du droit, comme guide de la conscience des rois dans les entreprises où sont engagés les intérêts de la chrétienté. Les papes ne font pas dériver du Christ-Roi leur pouvoir d'administrer l'Église ou de remettre les péchés; ils évoquent alors le Christ Rédempteur et Pasteur. Il agissent en vertu de sa royauté quand les nécessités de l'Église sont mêlées à la politique, et ils prétendent alors intervenir en vue des intérêts religieux. La fonction qu'ils exercent au nom du Christ-Roi est un aspect de leur ministère pastoral: c'est leur façon de s'en acquitter à l'égard d'une catégorie de chrétiens: les souverains". Jean Leclercq, *L'idée de la royauté du Christ au Moyen Âge*, Paris, Les Editions du Cerf, 1959, p. 63–64.

⁶⁰ Ioan fără Țară își asumă titlul de conte de Anjou, în timp ce Carlo d'Angiò, fratele mai mic al regelui francez Ludovic al IX-lea, primește titlurile de conte de Anjou și de Maine, devenind ulterior rege al Neapolelui. Carlo Roberto d'Angiò, aparținând dinastiei angevine italiene, este încoronat rege al Ungariei în anul 1309.